

Nr 68.

Ankom till riksdagens kansli den 13 april 1945 kl. 2 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift.

(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t (femte huvudtiteln, punkten 185) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för budgetåret 1945/46 beräkna ett förslagsanslag av 150 000 kronor.

Därefter har Kungl. Maj:t i propositionen nr 215, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet för den 23 februari 1945, föreslagit riksdagen att till Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift för budgetåret 1945/46 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 230 000 kronor.

För innevarande budgetår är anslaget anvisat med ett belopp av 150 000 kronor.

I förevarande proposition har inledningsvis (s. 2 och 3) lämnats en kortfattad redogörelse för hittills vidtagna åtgärder på hithörande område.

Med promemoria den 28 oktober 1944 har medicinalstyrelsen till Kungl. Maj:t överlämnat en av *statens gengasforskningsråd* utarbetad plan för gengasforskningens fortsatta bedrivande inom den centraliserade form, i vilken verksamheten hittills bedrivits, innefattande jämväl framställning om medel för återstoden av innevarande budgetår och för nästa budgetår. Rådet anser den angelägnaste uppgiften vara att utreda vissa spörsmål, som sammanhånga med gengasförgiftningens, speciellt den kroniska gengasförgiftningens, diagnos och prognos. Rådet har vidare förordat dels ökat statsbidrag för möjliggörande av en utökning av personalen vid gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus dels ock förstärkning av bränslekommissionens gengasbyrå. Den tekniskt-profylaktiska verksamhet, som hittills ombesörjts av gengasbyrån, har ansetts böra inordnas under rådet och medicinalstyrelsen och givas en viss utvidgad omfattning. För statens bidrag till driften vid undersöknings- och behandlingsstationer för gengasskadade i de olika sjukvårdsområdena har för nästa budgetår ansetts böra beräknas medel i den omfattning som ursprungligen avsetts för ändamålet, eller 250 000 kronor. En särskild utbildningskurs anses böra anordnas jämväl under nästa budgetår. I enlighet härmed har

rådet hemställt, att till förfogande för hithörande ändamål måtte ställas dels ett belopp av 38 000 kronor för innevarande budgetår, dels ock ett belopp av 356 700 kronor för nästa budgetår.

Medicinalstyrelsen har tillstyrkt förslaget men har ansett att ett överflyttande till gengasforskningsrådet och medicinalstyrelsen av den tekniskt-profylaktiska verksamheten icke bör komma till stånd före utgången av nästa budgetår.

Över förenämnda framställning hava yttranden avgivits av riks försäkringsanstalten och statskontoret.

Vidare har medicinalstyrelsen med skrivelse den 19 december 1944 till Kungl. Maj:t överlämnat en av statens gengasforskningsråd den 15 i samma månad gjord framställning om ytterligare medel till gengasforskningsverksamheten. Framställningen avser dels en komplettering av den nuvarande Sabbatsbergskliniken med expertis för neurologisk-psykiatriska undersökningar, dels ock en utvidgning av undersöknings- och behandlingsmöjligheterna för gengasskadade i Stockholm.

Medicinalstyrelsen har tillstyrkt gengasforskningsrådets framställning om medel till utförande av neurologisk-psykiatriska undersökningar vid Sabbatsbergskliniken. Styrelsen har uppskattat kostnaderna för ifrågavarande undersökningar till 10 083 kronor under innevarande budgetår och till 18 200 kronor för nästa budgetår.

Rörande frågan om ordnandet av utvidgade undersöknings- och behandlingsmöjligheter i Stockholm vitsordar styrelsen behovet därav. Styrelsen förordar att för ändamålet iordningställas och ianspråktagas vissa lokaler å S:t Görans sjukhus. Kostnaden för den nya gengaskliniken uppskattar styrelsen till 61 533 kronor för innevarande och 40 200 kronor för nästa budgetår.

Över denna framställning hava yttranden avgivits av Stockholms stads sjukhusdirektion, styrelsen för statens institut för folkhälsan, statskontoret samt direktionen för karolinska sjukhuset.

Av direktionens för karolinska sjukhuset yttrande framgår, att begränsade möjligheter föreligga att vid sjukhuset anordna mottagning av gengasskadade. Behovet av personal för verksamheten och kostnaderna för densamma uppskattar direktionen för helt år sålunda.

1 överläkare (arvode)	kronor 15 000
2 underläkare (Ex 22)	» 17 858
1 otoneurolog (konsult, arvode)	» 6 000
1 laborationssköterska (halvtidstjänst, Eo 7)	» 2 184
1 polikliniksköterska (halvtidstjänst, Eo 7)	» 2 184
1 social kurator (Eo 10)	» 5 062
1 socialassistent (arvode)	» 2 400
1 skrivbiträde (Ex 4)	» 3 775
1 städerska (U 1)	» 2 959

Summa kronor 57 422

För materiel och diverse övriga omkostnader för verksamheten beräknar direktionen ett belopp av förslagsvis 6 000 kronor.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, föreligga till prövning två framställningar i ämnet, vilka till väsentliga delar komplettera varandra men i vissa delar beröra en och samma sida av verksamheten. Frånsett frågan om medelsanvisning till vissa speciella forskningsuppgifter av begränsad omfattning — vilka torde få anses falla inom ramen för det för innevarande budgetår anvisade anslaget — träda bland de spörsmål, som framlagts till bedömande i framställningarna särskilt följande i förgrunden, nämligen 1) frågan om anordnande i Stockholm av ytterligare undersöknings- och behandlingsmöjligheter för gengasskadade, 2) frågan om komplettering av den nuvarande sabbatsbergskliniken med särskild expertis och annan personal m. m. samt 3) frågan om organisationen av den tekniskt-profylaktiska verksamheten. Det synes mig lämpligt att taga ställning till dessa frågor i nu nämnd ordning och därefter övergå till behandling av framställningarna i övrigt.

Till stöd för en utökning av undersöknings- och behandlingsmöjligheterna i Stockholm har främst åberopats den ständigt stigande arbetsbördan för gengaskliniken vid Sabbatsbergs sjukhus. Denna har bland annat tagit sig uttryck däri, att den tid, som flertalet vård sökande vid denna klinik fått vänta, innan undersökning av dem kunnat verkställas, i december 1944 stigit till sex veckor och i åtskilliga fall utgjort nio veckor. Därefter har, efter vad jag inhämtat, väntetiden stigit ytterligare. Någon väsentlig minskning av besöksfrekvensen torde icke vara att påräkna under innevarande kalenderår. Enligt ett nyligen gjort uttalande av chefen för bränslekommissionen torde man nämligen få räkna med att gengasdrift måste anlitas för vårt transportväsen i ungefär nuvarande omfattning under det närmaste året framåt, även om importen av flytande bränsle skulle komma igång. Ej heller lär någon nämnvärd avlastning av sabbatsbergskliniken vara att förvänta genom inrättande av lokala undersöknings- och behandlingsstationer i angränsande län. Det stora flertalet landsting synes tyvärr hava ställt sig tveksamt till inrättande av dylika stationer med hänsyn till det oklara läge, vari frågan om diagnosen och behandlingen av gengasskador befinner sig. Under sådana förhållanden anser jag mig icke kunna underlåta att nu påkalla medverkan från statens sida till anordnande i Stockholm av ytterligare undersöknings- och behandlingsmöjligheter för gengasskadade.

För tillgodoseende av nu ifrågavarande behov hava tre alternativa förslag framförts. Ett av dessa — utvidgning av den nuvarande kliniken vid Sabbatsbergs sjukhus — anser sjukhusdirektionen i Stockholm icke genomförbart på grund av lokalbrist och torde alltså redan från början böra avföras ur diskussionen. Det andra alternativet — anordnande av en provisorisk gengasklinik vid S:t Görans sjukhus — synes realiserbart under viss förutsättning. Enligt vad jag under hand inhämtat torde utsikterna för en lösning efter detta alternativ vara relativt goda men full klarhet på denna punkt föreligger ännu icke. Enklast att genomföra och fördelaktigast ur kostnadssynpunkt synes det tredje alternativet ställa sig: anordnande av mottagning för gengasskadade vid karolinska sjukhusets medicinska klinik. Möjligheterna att undersöka och behandla gengasfall vid detta sjukhus uppgivas visserligen kvantitativt sett vara tämligen begränsade, men å andra sidan torde förutsättningarna för en ingående forskningsverksamhet på området där vara gynnsammare än annorstädes. Detta synes mig vara desto mera beaktansvärt som läkarvetenskapen på detta område befinner sig i utredningsstadiet och meningarna om sjukdomens karaktär och diagnostik äro mycket delade. Det lär icke vara uteslutet att viss utökning av mottagningstiden utöver den av direktionen för

sjukhuset angivna (2 timmar per dag) kan ske, därest behov därav skulle yppa sig. Jag föreslår därför, att detta alternativ godtages. Fördelningen av klientelet mellan de båda klinikerna torde i huvudsak böra ske enligt de grunder, som direktionen förordat.

Den föreslagna personalorganisationen för gengasfallens undersökning och behandling vid karolinska sjukhuset överensstämmer i sina grunddrag med den för sabbatsbergskliniken avsedda. En viss begränsning av personalbehovet har dock kunnat ske, främst med hänsyn till den kortare mottagningstiden och vid sjukhuset tillgänglig psykiatrisk sakkunskap. Förslaget föranleder ingen annan erinran från min sida än att åtminstone en av de tre läkarna bör kunna tjänstgöra på halvtid till dess närmare erfarenhet om läkarbehovet vunnits och att, då här är fråga om en provisorisk anordning, samtlig personal torde böra anställas mot avlöning i form av arvode. De föreslagna lönebeloppen torde kunna i huvudsak godtagas med den jämkning, som kan påkallas med hänsyn till förkortning av arbetstiden. Eventuellt torde därjämte för vissa befattningshavare mindre jämkningar böra vidtagas till vinlande av större överensstämmelse med arvoden vid sabbatsbergskliniken. Möjlighet torde vidare böra föreligga för Kungl. Maj:t att medgiva förstärkning av personalen, därest så skulle visa sig erforderligt.

Verksamheten torde icke kunna påbörjas före den 1 april 1945 och kan förväntas pågå omkring ett år. Från denna utgångspunkt torde för avlöningar böra beräknas ett belopp av omkring 15 000 kronor under innevarande budgetår och 45 000 kronor under nästa budgetår. Till materiel och diverse omkostnader torde böra avses ett belopp av 3 000 kronor för vartdera budgetåret.

Vid ett godtagande av detta förslag torde det kunna ifrågasättas, hurvida staten skall lämna bidrag till förstärkning av personalen vid sabbatsbergskliniken. I sådant hänseende har i den första framställningen påkallats medel till anställande av en femte underläkare jämte ett tekniskt biträde och ett skrivbiträde, räknat från och med den 1 november 1944. Under hand har upplysts, att behovet av en ytterligare läkarkraft provisoriskt tillgodosetts därigenom, att Stockholms stads spårvägsbolag åtagit sig att tills vidare avlöna en särskild läkare vid kliniken på villkor, att denne enbart avsåges för bolagets personal. Någon anledning att rubba på denna anordning, som tillgodoser speciella behov för Stockholms stads vidkommande, synes mig icke föreligga. Till frågan om anvisande av medel till avlöning av ytterligare biträdespersonal vid kliniken torde ställning icke heller nu böra tagas. Skulle behov av denna personal alltjämt förefinnas, sedan mottagningarna vid karolinska sjukhuset öppnats, eller skulle eljest förhållandena så påfordra, torde Kungl. Maj:t få förutsättas äga möjlighet att med anlitan av förevarande anslag besluta om den medelsanvisning från statens sida, som kan bli erforderlig för verksamhetens bedrivande i tillräcklig omfattning.

Medel har vidare påkallats för arvoden åt dels två otoneurologer, räknat från och med den 1 juli 1944, dels ock en neurologisk-psykiatrisk expert jämte biträde åt denne, räknat från och med den 1 november 1944. I anledning härav vill jag erinra om att medel för otoneurologiska undersökningar redan för innevarande budgetår beräknats inom ramen för det till sabbatsbergskliniken avsedda totalbeloppet av 30 000 kronor. Härutinnan torde någon ändring icke böra ske för nästa budgetår. I fråga om de neurologisk-psykiatriska undersökningarna vill jag med hänsyn till vad gengasforskningsrådet anfört icke motsätta mig, att visst belopp avses för detta ändamål. Beloppet torde emellertid tills vidare böra begränsas till 12 000 kronor för år. Med hänsyn till att det under löpande budgetår visat sig nödvändigt att i relativt betydande omfattning anlita dylik expertis, torde för detta budgetår böra

beräknas ett belopp av 6 000 kronor. Härutöver torde, räknat från och med den 1 april 1945, böra avses ett belopp av 3 000 kronor för år till biträde vid verkställande av miljöundersökningar och experimentalpsykologiska funktionsprov. I enlighet härmed skulle för ifrågavarande undersökningar erfordras ett sammanlagt belopp av $(6\,000 + 750)$ 6 750 kronor för innevarande budgetår och $(12\,000 + 3\,000)$ 15 000 kronor för nästa budgetår.

Vissa skäl synas mig även tala för att staten lämnar bidrag till inredning och utrustning av de ytterligare lokaler, som Stockholms stad ställt till gasklinikens förfogande. Mot det härutinnan äskade beloppet, 6 000 kronor, har jag intet att erinra.

Vad härefter angår frågan om organisationen av den tekniskt-profylaktiska verksamhet, som hittills handhåfts av bränslekommissionens gengasbyrå, delar jag gengasforskningsrådets och medicinalstyrelsens uppfattning, att densamma i princip bör administrativt samordnas med den medicinska forskningsverksamheten på området. Praktiska svårigheter synas dock för närvarande möta att vidtaga en sådan åtgärd. För att vid lämplig tidpunkt underlätta en överflyttning av verksamheten från bränslekommissionen till medicinalstyrelsen torde för verksamheten erforderliga medel böra från och med nästa budgetår anvisas under förevarande anslag. Kostnaden för nämnda verksamhet beräknas för närvarande till 27 700 kronor för år. Jag vill erinra om att medel till denna verksamhet för nästa budgetår icke beräknats under elfte huvudtitelns anslag till kontroll och undersökning av gas-generatoraggregat.

Emellertid har gengasforskningsrådet och medicinalstyrelsen ansett, att — utöver nämnda belopp — medel erfordras för anställande av dels en person med uppgift att lämna anvisningar och råd till avhjälpande av fel å gengasaggregat samt utföra visst statistiskt arbete, dels ock en person med uppgift att i samverkan med skyddsombuden sprida ökad kunskap om gällande skyddsföreskrifter på området, båda räknat från och med den 1 november 1944. I egenskap av yrkesinspektionens chefsmyndighet har riksförsäkringsanstalten — i likhet med två reservanter inom gengasforskningsrådet — ställt sig avvisande till en dylik utvidgning av gengasbyråns verksamhet under framhållande av att densamma kunde komma att menligt påverka yrkesinspektionens verksamhet. I stället borde enligt riksförsäkringsanstalten yrkesinspektionen erhålla nödig förstärkning av sina arbetskrafter. Jag vill med anledning härav erinra om att Kungl. Maj:t genom beslut den 17 november 1944 medgivit, att tre vakanta befattningar inom yrkesinspektionen finge återbesättas. Vidare har jag inhämtat, att den förstnämnde befattningshavarens rådgivningsverksamhet skulle begränsas till fordonstekniska detaljer och icke avse anordningar å själva arbetsplatserna, varför verksamheten väsentligen torde falla utanför yrkesinspektionens arbetsområde. Den andre befattningshavaren skulle delvis tjänstgöra som social kurator med uppgift, bland annat, att underlätta erforderligt arbetsombyte för gengasskadade personer. Båda befattningshavarna skulle dessutom arbeta i nära samråd med yrkesinspektionens chefsmyndighet. Under sådana förhållanden torde några allvarigare olägenheter för yrkesinspektionens del icke behöva befaras. Och då erfarenheten ådagalagt, att behov av en sådan kompletterande verksamhet föreligger, anser jag mig böra tillstyrka gengasforskningsrådets förslag härutinnan.

Mot de för ändamålen beräknade beloppen, 7 200 respektive 3 600 kronor för år, har jag intet att erinra. Då det visat sig nödvändigt att besätta befattningen som kurator redan i november månad 1944, torde medel för densamma böra beräknas från och med nämnda månad. För den andra befattningen åter torde det vara tillfyllest att beräkna medel från och med den 1 nästkom-

mande april. Detta innebär, att för nu nämnda ändamål skulle erfordras ett belopp av 4 200 kronor för innevarande budgetår och 10 800 kronor för nästa budgetår. Det totala medelsbehovet för den tekniskt profylaktiska verksamheten under nästa budgetår skulle i enlighet härmed bli (27 700 + 10 800) 38 500 kronor. Med hänsyn till väntad minskning av denna verksamhet torde dock detta belopp kunna avrundas till förslagsvis 35 000 kronor.

Beträffande de lokala undersöknings- och behandlingsstationerna föreligga för närvarande icke tillräckliga hållpunkter för ett bedömande av medelsbehovet under nästa budgetår, i det att endast ett fåtal huvudmän anmält som avsikt att inrätta dylika. Medicinalstyrelsen har för sin del ansett, att för ändamålet borde avses 250 000 kronor eller det belopp, var till kostnaderna ursprungligen beräknats. Statskontoret har med ledning av de från huvudmännen inkomna uppgifterna förordat, att medel beräknas för sex stationer, och uppskattat utgifterna härför, inklusive läkarnas rese- och traktamentskostnader för besök å arbetsplatser med stationär gengasdrift, till 50 000 kronor. Själv anser jag, att för detta ändamål icke bör upptagas lägre belopp än 90 000 kronor, motsvarande den ungefärliga kostnaden för tio stationer. Jag vill i anslutning härtill understryka angelägenheten av att huvudmännen, var inom sitt område, beakta behovet av dylika stationer.

Mot gengasforskningsrådets, av remissmyndigheterna understödda framställning i övrigt har jag intet att erinra. Till utbildningskurs för blivande gengasläkare torde alltså böra beräknas ett belopp av 8 500 kronor samt till rese- och traktamentsersättningar åt gengasforskningsrådets ledamöter ett belopp av 5 000 kronor.

Vid bifall till vad jag sålunda förordat skulle medelsbehovet till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift utgöra för innevarande budgetår ytterligare cirka 35 000 kronor samt för nästa budgetår omkring 230 000 kronor. Jag vill tillägga, att de angivna delbeloppen i åtskilliga fall endast äro preliminära och att jämkningar av desamma därför kunna bli nödvändiga.

Kostnaderna för den utvidgade verksamheten under innevarande budgetår torde böra bestridas från det å gällande riksstat uppförda förslagsanslaget till åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift å 150 000 kronor. Med hänsyn till omfattningen av den förordade utvidgningen torde riksdagen böra beredas tillfälle att taga ställning till densamma även för löpande budgetår. Det för nästa budgetår erforderliga anslaget torde böra upptagas till ett belopp av 230 000 kronor. Å Kungl. Maj:t torde få ankomma att meddela närmare bestämmelser rörande anslaget användning.

Till sist vill jag framhålla, att min uppmärksamhet blivit fäst på en uppkommen vetenskaplig tvist om den rätta bedömningen av ett antal gengasfall, som förelegat till prövning inom riks-försäkringsanstalten. Enligt vederbörande undersökningsläkare har gengasförgiftning i dessa fall förelegat, medan annan medicinsk auktoritet ansett fallen ha haft neurotisk karaktär. Denna tvist har av förklarliga skäl skapat osäkerhet hos riks-försäkringsanstalten, huruvida i dessa fall ersättning borde utgå såsom vid yrkessjukdom. Enligt vad jag inhämtat har emellertid anstalten, sedan yttrande beträffande fallens medicinska bedömning avgivits av medicinalstyrelsen efter gengasforskningsrådets hörande, vid prövning av ersättningsfrågan i praktiskt taget alla gengasfall följt vederbörande undersökningsläkares utlåtande. Då det icke synes mig rimligt, att den sjukes rätt till ersättning skall röna inverkan av att olika medicinska auktoriteter hava en sinsemellan skiljaktig uppfattning i en fråga, där det vetenskapliga ställningstagande ännu icke är slutgiltigt, vill jag i anledning av vad sålunda förekommit uttala min anslutning till den uppfattningen, att ersättning för yrkessjukdom i fall av nu angiven art som regel

icke bör förvägras den sjuke, där denne enligt intyg från vederbörande undersökningsstation lider av gengasförgiftning eller sannolika skäl för dylik förgiftning befunnits föreligga.

Den av Kungl. Maj:t föreslagna utbyggnaden av verksamheten i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift avser i första hand en utökning av undersöknings- och behandlingsmöjligheterna i Stockholm genom att anordna mottagning för gengasskadade vid karolinska sjukhusets medicinska klinik. Vidare föreslås förstärkning av personalen vid sabbatsbergskliniken och överflyttning vid lämplig tidpunkt till medicinalstyrelsen av den tekniskt-profylaktiska verksamhet, som hittills handhåfts av bränslekommissionens gengasbyrå, ävensom förstärkning av den i verksamheten sysselsatta personalen. Förutom medel till lokala undersöknings- och behandlingsstationer ha även bland annat beräknats utgifter för utbildningskurs för blivande gengasläkare. Merkostnaderna under innevarande budgetår beräknas till 35 000 kronor och för nästa budgetår ha de sammanlagda utgifterna beräknats till 230 000 kronor.

Utskottet.

Utskottet vill för egen del framhålla att förgiftningsfaran vid gengasdrift föranleder ett allvarligt behov av utvidgade åtgärder. Vad departementschefen anfört rörande de olika, nu framlagda förslagen för tillgodoseende av nämnda behov, giver ej utskottet anledning till erinran.

Under återopande av det anförda hemställer utskottet,

att riksdagen må till *Åtgärder i anledning av förgiftningsfaran vid gengasdrift* för budgetåret 1945/46 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 230 000 kronor.

Stockholm den 13 april 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Gränebo, Sven Larsson, Bäcklund, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Carlström, Emil Petersson, Ragnar Bergh* och *Ivar Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Persson* i Falla, *Bergström, Mårtensson, Wallentheim, Malmberg* i Skövde, *Viklund, Onsjö, Sefve, Hoppe* och *Thapper*.
